

ԻՆՉ ԵՎ ԻՆՉՈՒ Է ԱՐԳԵԼՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀՏԴ 342.4

DOI: 10.56246/18294480-2022.13-41

ՀԱԿՈԲՅԱՆ ՌՈՒԶԱՆՆԱ

Գավառի պետական համալսարանի ռեկտոր,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Էլփոսյ՝ ruzanna.hakobyan@mail.ru

Հոդվածը վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության արգելող բնույթի իրավանորմերին: Հոդվածում համեմատաբար-իրավական վերլուծության մեթոդով ուսումնասիրվում են 1995 թվականին ընդունված Սահմանադրության արգելող նորմերը, ապա 2005 և 2015 թվականներին հանրաքվեի միջոցով փոփոխված հիմնական օրենքի նորմ-արգելքները: Հեղինակը պատասխանում է այն հարցերին, թե ինչ և ինչու է արգելում Սահմանադրությունը՝ հիմնավորելով, որ սահմանադրական արգելքներն ինքնանպատակ չեն, այլ լիազորող ու պարտադրող իրավանորմերի հետ միասին ծառայում են սահմանադրական իրավակարգի և օրինականության հաստատմանն ու ամրապնդմանը: Հոդվածում փարբերակվում են սահմանադրական ուղղակի և անուղղակի արգելքներ, որոնք արտահայտվում են «արգելվում է», «արգելված է», «ոչ ոք չի կարող», «չի կարող», «չի կարելի», «իրավունք չունեն», «չպետք է» և այլ եզրայրների միջոցով: Արվում է այն եզրակացությունը, որ սահմանադրական արգելքները՝ որպես բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող պարտադիր նորմեր և հրամայական պահանջներ, պետք է հարգվեն և հաշվի առնվեն իրավահարաբերությունների սուբյեկտների և առաջին հերթին՝ պաշտոնապար անձանց կողմից: Հոդվածում ներկայացվում են սահմանադրական փոփոխությունների առա-

ջարկներ՝ ուղղված Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական իրավակարգի և օրինականության ամրապնդմանը:

Քանալի բառեր՝ Սահմանադրություն, իրավանորմ, արգելք, սահմանափակում, կարգավորում, լիազորում, պարտադրում, պարտականություն, սահմանադրական պարասխանատվություն, իրավակարգ:

Սահմանադրությունը՝ որպես պետության հիմնական օրենք, պոզիտիվ իրավունքի բարձրագույն աղբյուր, բովանդակում է լիազորող, պարտադրող և արգելող բնույթի իրավանորմեր:

Իրավական նորմերը սահմանում են հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման հիմունքները, ամրագրում նպատակներն ու խնդիրները, նախատեսում ուղղությունները, մեթոդներն ու կառուցակարգերը, բացահայտում իրավական հասկացությունները¹:

Ըստ սահմանած կարգադրագրի բնույթի՝ սահմանադրական իրավանորմերը լինում են լիազորող, պարտադրող և արգելող²:

Դեռևս հռոմեական դասական իրավունքում է ընդունվել իրավունքի արգելող գործառույթը. հռոմեացի իրավաբան Մոդեստինոսը նշել է, որ «Իրավունքի գործողությունը (ուժը) կարգադրելը, արգելելը, թույլատրելը և պատժելն է»³: Ցիցերոնը կարևորել է իրավունքի գործողության այնպիսի ձևերը, ինչպիսիք են կարգադրելը և արգելելը, իսկ իրավաբան Կվինտիլիանոսը՝ հատուցելը, սահմանափակելը, պատժելը, արգելելը և թույլատրելը⁴:

Արգելող նորմերն իրենց հանձնարարականներում բովանդակում են դրանցում նախատեսված որոշակի գործողություններ կատարելու արգելք⁵: Ի տարբերություն լիազորող և պարտադրող բնույթի իրավանորմերի՝ արգելող իրավանորմերն ուղղակիորեն չեն նախատեսում պոզիտիվ վարքագծի կանոն, այլ մատնանշում են այն արարքները, որոնք արգելված են, չի թույ-

¹ Տե՛ս Бабаев В. К., Баранов В. М., Толстик В. А. Теория права и государства в схемах и определениях, М.: Юрист, 2002,

² Տե՛ս Енгибарян Р. В., Краснов Ю. К. Теория государства и права, М.: НОРМА, 2007, էջ 386:

³ Տե՛ս Перетерский И. С. Дигесты Юстиниана, М., 1956, էջ 106:

⁴ Տե՛ս Ներսեսյանց Վ. Ս. Իրավունքի և պետության տեսություն, Եր., «Նաիրի», 2001, էջ 152:

⁵ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք, Դասագիրք քուիերի համար, Պատ. Խմբ.՝ Ն. Ա. Այվազյան, ԵՊՀ իրատ., Եր., 2008, էջ 23; տե՛ս նաև Козлова Е. И., Кутафин О. Е. Конституционное право России, М.: ЮРИСТЪ, 2002, էջ 18:

լատրվում դրանց կատարումը՝ այդպիսով թելադրելով վարքագծի որոշակի կանոններ⁶:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը, օրենսդրական տեխնիկայի կանոններին համապատասխան, արգելոլ իրավանորմերը սահմանում է մի քանի ձևով՝ օգտագործելով արգելքն արտահայտող հետևյալ եզրույթները՝ «արգելվում է», «արգելված է», «ոչ ոք չի կարող», «չի կարող», «չի կարելի», «իրավունք չունեն», «չպետք է» և այլն: 1995 թվականին ընդունված ՀՀ Սահմանադրությունը յոթ հոդվածի ութ դրույթում ուղղակի արգելք է նախատեսում, որոնցից 5 դրույթը (հոդվածներ 20, 21, 24, 48, իսկ հոդված 42-ում՝ երկու արգելոլ դրույթ) վերաբերում են մարդու իրավունքներին, ինչպես նաև սահմանադրական կարգի պահպանմանը, այսպես՝ «Արգելվում է մարդու անձնական և ընտանեկան կյանքի մասին տեղեկություններ ապօրինի հավաքելը, պահելը, օգտագործելը և տարածելը» (հոդված 20-ի երկրորդ պարբերություն), «Արգելվում է մարդու կամքին հակառակ մուտք գործել նրա բնակարանը՝ բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի» (հոդված 21), «Արգելվում է մարդուն հարկադրել հրաժարվել իր կարծիքից կամ փոխել այն» (հոդված 24), «Արգելվում է օրենքի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցների օգտագործումը», «Արգելվում է նշանակել ավելի ծանր պատիժ, քան կարող է կիրառվել հանցագործության պահին գործող օրենքով» (հոդված 42-ի երկրորդ և երրորդ պարբերություն), «Արգելվում է իրավունքների և ազատությունների օգտագործումը սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու, ազգային, ռասայական, կրոնական ատելություն բորբոքելու, բռնություն և պատերազմ քարոզելու նպատակով» (հոդված 48-ի երկրորդ պարբերություն): Իսկ ՀՀ 1995 թվականի հիմնական օրենքի երկու հոդվածում (հոդվածներ 60 և 92) նախատեսված ուղղակի արգելքը վերաբերում է սահմանադրական ինստիտուտներին. այսպես՝ 60-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հանրապետության Նախագահի պաշտոնը թափուր մնալու դեպքում, մինչև նորընտիր Նախագահի կողմից պաշտոնի ստանձնումը արգելվում է արձակել Ազգային ժողովը, նշանակել հանրաքվե, նշանակել կամ ազատել վարչապետին, գլխավոր դատախազին, իսկ 90-րդ հոդվածն արգելում է արտակարգ դատարանների ստեղծումը⁷:

⁶ Ст'и Абдулаев М. И., Комаров С. А. Проблемы теории государства и права, СПб.: Питер, 2003, էջ 326:

⁷ ՀՀ Սահմանադրություն, 1995 // <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=1>:

2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում «արգելվում է» կարգադրագիրն ամրագրվել է 12 անգամ՝ 10 հոդվածում (հոդվածներ 14.1, 22, 23, 24, 27, 32, 35, 47, 60, 92), ընդ որում՝ երկու հոդվածում (հոդվածներ 22 և 32) կրկնակի արգելքներ են սահմանվում: Ի տարբերություն 1995 թվականի Սահմանադրության՝ 2005 թվականի փոփոխություններով առավել լիարժեք սահմանադրական ամրագրում ստացավ խտրականության արգելքը՝ 14.1-րդ հոդվածի երկրորդ պարբերությունում նախատեսելով, որ «Խտրականությունը, կախված սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկական կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից, արգելվում է»⁸:

2005 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում պահպանվեցին ի սկզբանե Սահմանադրության բովանդակած արգելքները, և ավելացան նորերը, ինչպես օրինակ՝ «Մինչև 16 տարեկան երեխաներին մշտական աշխատանքի ընդունելն արգելվում է: Նրանց ժամանակավոր աշխատանքի ընդունման կարգը և պայմանները սահմանվում են օրենքով:

Հարկադիր աշխատանքն արգելվում է:» (հոդված 32-ի 4-րդ և 5-րդ պարբերություններ)⁹:

Կարող ենք արձանագրել, որ Սահմանադրության արգելքների մեծ մասը նախատեսված է որպես մարդու իրավունքների երաշխիք: Ընդ որում, սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ավելացել են մարդու և քաղաքացու իրավունքների խախտումների կանխարգելման ոլորտին վերաբերող արգելքները: Համապատասխանաբար ընդլայնվել է մարդու, մասնավորապես երեխաների, մայրերի աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքների շրջանակը:

Սահմանադրության առաջին՝ «Սահմանադրական կարգի հիմունքները» գլխում ամրագրված են ժողովրդաիշխանությունը, մարդու՝ որպես բարձրագույն արժեքի ճանաչումը, իշխանությունների բաժանումը և հավասարակշռումը, օրինականությունը, գաղափարախոսական բազմակարծու-

⁸ ՀՀ Սահմանադրություն, 2005թ. փոփոխություններով // <https://www.arlis.am/document-view.aspx?docID=75780>:

⁹ ՀՀ Սահմանադրություն, 2005թ. նոյեմբերի 27-ի հանրաքվեով ընդունված փոփոխություններով, Երևան, 2005:

թյունը, սեփականության բազմաձևությունը և այլ սահմանադրական նորմ-
սկզբունքներ, որոնց պաշտպանությունը երաշխավորվում է սահմանադրո-
րեն, իսկ դրանց դեմ ոտնձգությունների համար նախատեսվում են քրեա-
կան և իրավաբանական պատասխանատվության այլ միջոցներ:

Սահմանադրությունը երաշխավորում է արդարադատության պատշաճ
իրականացումը՝ մասնավորապես արգելելով որևէ միջամտություն արդա-
րադատության իրականացմանը (հոդված 162-ի 2-րդ մաս), արգելելով ար-
տակարգ դատարանների ստեղծումը (հոդված 163-ի 2-րդ մաս) և այլ կառու-
ցակարգեր նախատեսելով¹⁰:

Ձուտ մաթեմատիկական հաշվարկով 2015 թվականին փոփոխված
Սահմանադրության տեքստում ուղղակի արգելքը՝ «արգելվում է» հրամայա-
կան պահանջով, ամրագրված է 8 անգամ՝ 6 հոդվածում (հոդվածներ 29, 57,
63, 77, 162, 163), ընդ որում մեկ հոդվածում՝ հոդված 57-ում, նախատեսված
է երեք արգելիչ նորմ՝ ոչ միայն արգելելով մայրության հետ կապված պատ-
ճառներով աշխատանքից ազատելը, մինչև տասնվեց տարեկան երեխանե-
րին մշտական աշխատանքի ընդունելը, այլև սահմանելով, որ «Պարտադիր
կամ հարկադիր աշխատանքն արգելվում է» (հոդված 57-ի 3-րդ, 4-րդ և 5-րդ
մասեր):

Գործող Սահմանադրությամբ և՛ որպես մարդու իրավունքների պաշտ-
պանության, և՛ արդար դատաքննության իրավունքի իրացման սահմանադ-
րական երաշխիք հոդված 63-ի 3-րդ մասում ամրագրված է, որ հիմնական
իրավունքների խախտմամբ ձեռք բերված կամ արդար դատաքննության
իրավունքը խաթարող ապացույցի օգտագործումն արգելվում է:

Ինչպես վերը նշվեց, սահմանադրական արգելքները միայն «արգելվում
է» եզրույթով չեն արտահայտվում: ՀՀ Սահմանադրության առաջին արգելքը
նախատեսված է 2-րդ՝ անփոփոխելի հոդվածում՝ համաձայն որի «Իշխանու-
թյան յուրացումը որևէ կազմակերպության կամ անհատի կողմից հանցա-
գործություն է»: Սակայն 2003 թվականի ապրիլի 18-ին ընդունված և 2022
թվականի հուլիսի 1-ին ուժը կորցրած ՀՀ քրեական օրենսգրքի 23-րդ հոդ-
վածի համաձայն՝ «Քրեական պատասխանատվության ենթակա է միայն
մեղսունակ ֆիզիկական անձը, ով հանցանք կատարելու պահին հասել է

¹⁰ ՀՀ Սահմանադրություն, 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով ընդունված փոփոխություն-
ներով, Երևան, 2015:

սույն օրենսգրքով սահմանված տարիքի»¹¹, այսինքն՝ որևէ կազմակերպության կողմից իշխանության յուրացումը թեև Սահմանադրությամբ բնորոշվում է որպես հանցագործություն, սակայն քրեական օրենսգրքով չէր որակվում այդպիսին, քանի որ ՀՀ քրեական օրենսդրությամբ իրավաբանական անձինք հանցագործության և հետևաբար քրեական պատասխանատվության ու պատժի ենթակա սուբյեկտ չէին: Իսկ 2021 թվականի մայիսի 5-ին ընդունված և 2022 թվականի հուլիսի 1-ին ուժի մեջ մտած քրեական օրենսգրքի հոդված 19-ի 1-ին մասի համաձայն՝ «1.Քրեական պատասխանատվության ենթակա է մեղսունակ ֆիզիկական անձը, որի 16 տարին լրացած է եղել հանցանքը կատարելու պահին, ինչպես նաև իրավաբանական անձը»¹²: Ընդ որում, Սահմանադրության 2-րդ հոդվածի համաձայն՝ 2003 թվականի քրեական օրենսգրքի հոդված 300-ը և 2021 թվականի քրեական օրենսգրքի հոդված 419-ը բովանդակում են իշխանության յուրացման հանցակազմը և քրեական պատասխանատվություն ու պատժ՝ տասնհինգ տարի ժամանակով ազատազրկում են սահմանում միայն ֆիզիկական անձանց համար (ազատազրկումը իրավաբանական անձանց համար նախատեսված պատժատեսակ չէ): Վերոնշյալ հոդվածներում որպես իշխանության յուրացման օբյեկտիվ կողմը կազմող գործողություններ՝ նախատեսված են՝

1. իշխանության զավթումը, որն արտահայտվում է բռնություն գործադրելու կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքի միջոցով, ինչպես նաև Սահմանադրությամբ չնախատեսված այլ եղանակով Հանրապետության նախագահի, Ազգային ժողովի, Կառավարության կամ Սահմանադրական դատարանի լիազորություններին տիրանալը,

2. իշխանությունը պահելը, այն է՝ Հանրապետության նախագահի, պատգամավորի, վարչապետի կամ նախարարի լիազորությունների ավարտից հետո այդ լիազորությունների իրականացումը շարունակելը:

Ինչու՞ է Սահմանադրությամբ արգելվում իշխանության յուրացումը... Քանի որ իշխանության աղբյուրը և առաջնային կրողը ժողովուրդն է, և ժողովրդից իշխանությունը չպետք է խլվի՝ այն յուրացնելով կամ հրաժարվելով դադարեցնել իշխանական լիազորությունների իրացումը, պահպանելով նախկին կարգավիճակը, որի իրավունքը տվյալ անձն այլևս չունի:

¹¹ <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=69646>.

¹² <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=153080>.

Այսինքն՝ սահմանադրական արգելքներն ինքնանպատակ չեն, և սուբյեկտների կողմից չպահպանվելու դեպքում կիրառվում են ընթացիկ օրենսդրությամբ նախատեսված կառուցակարգեր, օրինակ՝ քրեական պատասխանատվություն և պատիժ է նախատեսվում սահմանադրական արգելքները խախտած սուբյեկտների համար: Մեր կարծիքով, արգելող բնույթի սահմանադրական նորմերը խախտած սուբյեկտները նախ՝ ենթակա են նեգատիվ՝ հարկադրական սահմանադրական պատասխանատվության, ապա՝ իրավաբանական պատասխանատվության այլ տեսակների: Օրինակ՝ գործող Սահմանադրության հոդված 141-ի 1-ին մասի համաձայն՝ «Հանրապետության նախագահը կարող է պաշտոնանկ արվել պետական դավաճանության, այլ ծանր հանցագործության կամ Սահմանադրության կոպիտ խախտման համար»¹³:

Մեջբերված սահմանադրական նորմի բովանդակային մեկնաբանությունը մեզ թույլ է տալիս պնդել, որ Սահմանադրությունն արգելում է ՀՀ նախագահին կատարել պետական դավաճանություն, այլ առանձնապես ծանր (և ոչ թե ծանր, ինչպես նախատեսված է Սահմանադրության տեքստում), ինչպես նաև ծանր հանցագործություն կամ կոպտորեն խախտել Սահմանադրությունը: Սակայն հարց է ծագում՝ ի՞նչ է նշանակում Սահմանադրության «կոպիտ խախտում», կամ մի՞թե թույլատրելի է Սահմանադրության «ոչ կոպիտ խախտումը», այն դեպքում, երբ Նախագահը կրում է պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվություն՝ հետևելու Սահմանադրության պահպանմանը: Դա հենց Սահմանադրության ինքնապաշտպանության կառուցակարգի տարրերից մեկն է՝ ուղղակիորեն ամրագրված Նախագահի՝ որպես պետության գլխի կարգավիճակի և գործառույթների մասին հոդված 123-ի 2-րդ մասում, ինչպես նաև Նախագահի երդման տեքստում. «Հանրապետության նախագահը պաշտոնը ստանձնում է Ազգային ժողովի հատուկ նիստում, ժողովրդին տրված հետևյալ երդմամբ. «Ստանձնելով Հանրապետության նախագահի պաշտոնը՝ երդվում եմ հավատարիմ լինել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը, իմ լիազորություններն իրականացնելիս լինել անաչառ, առաջնորդվել միայն համապետական ու համազ-

¹³ ՀՀ Սահմանադրություն, 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի հանրաքվեով ընդունված փոփոխություններով, Երևան, 2015:

գային շահերով և իմ ողջ ուժը ներդնել ազգային միասնության ամրապնդման գործում» (հոդված 127-ի 3-րդ մաս)¹⁴:

Գտնում ենք, որ ՀՀ-ում կայանալիք սահմանադրական փոփոխությունների ընթացքում անհրաժեշտաբար կվերանայվի ՀՀ նախագահի սահմանադրական կարգավիճակը, կավելանան լիազորությունները, որի կարիքը, կարծում ենք, կա, միաժամանակ Սահմանադրության «կոպիտ խախտում» ձևակերպումից «կոպիտ» որակումը կհանվի՝ անթույլատրելի համարելով պետության գլխի կողմից պետության հիմնական օրենքի ցանկացած խախտում¹⁵:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ ամրագրված արգելքների հաջորդ խումբը վերաբերում է սահմանադրական մարմիններին, քաղաքական պաշտոնյաներին, պաշտոնատար անձանց թեկնածուներին, քաղաքացիներին ներկայացվող պահանջներին, ինչպես նաև սահմանադրական ինստիտուտների գործունեությանը և հիմնականում արտահայտվում է «չի կարող» ձևակերպմամբ: Այսպես՝ «չի կարող» բառակապակցությունը 1995 թվականի Սահմանադրության մեջ ամրագրվել է 11, 2005 թվականին փոփոխված Սահմանադրությամբ՝ 17, իսկ գործող հիմնական օրենքում՝ 41 անգամ, այսինքն՝ 1995-ից 2015 թվականներին՝ Հայաստանի Հանրապետության քսան տարվա սահմանադրական շինարարության ընթացքում գրեթե քառապատկվել են սահմանադրական՝ «չի կարող»-ով արտահայտված արգելքները: Օրինակ՝ սահմանված է, որ կուսակցությունների գործունեությունը չի կարող հակասել Սահմանադրությանը և օրենքներին, իսկ կառուցվածքն ու գործելակերպը՝ ժողովրդավարության սկզբունքներին, կամ պատգամավորը չի կարող զբաղեցնել պետական այլ պաշտոն կամ կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, կրթական (նախկինում՝ մանկավարժական) և ստեղծագործական աշխատանքից, կամ պատգամավորը չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել իր կարգավիճակից բխող գործողությունների, այդ թվում՝ Ազգային ժողովում հայտնաձև կարծիքի համար, եթե այն զրպարտություն կամ վիրավորանք չի պարունակում և այլն: Ի տարբերություն 1995 թվականի Սահմա-

¹⁴ Նույն տեղում:

¹⁵ Նախագահի սահմանադրական կարգավիճակի մասին մանրամասն տե՛ս Hranush Hakobyan, Ruzanna Hakobyan, Margarita Mertarchian, Constitutional and legal status of the President of the Republic of Armenia // Право и управление-XXI век, Научно-практический рецензируемый журнал, МГИМО, Москва, 2020, N 3 (56), p. 25-33.

նադրության հոդված 14-ի 2-րդ պարբերության, համաձայն որի Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացին միաժամանակ չի կարող լինել այլ պետության քաղաքացի, 2005 թվականի փոփոխությունների արդյունքում հանվեց երկքաղաքացիության արգելքը, կամ ի տարբերություն «Նույն անձը չի կարող ավելի, քան երկու անգամ անընդմեջ ընտրվել Հանրապետության նախագահի պաշտոնում» (հոդված 50-ի 3-րդ պարբերություն) դրույթի, սահմանվեց, որ նույն անձը Հանրապետության նախագահ կարող է ընտրվել միայն մեկ անգամ (հոդված 124-ի 3-րդ մաս): Փոխարենը՝ նախատեսվեց, որ Հանրապետության նախագահը չի կարող զբաղեցնել որևէ այլ պաշտոն, զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, կատարել վճարովի այլ աշխատանք: Հանրապետության նախագահին իր լիազորությունների իրականացման ընթացքում չի կարող լինել որևէ կոաակցության անդամ (հոդված 124-ի 4-րդ և 5-րդ մասեր):

«Չի կարող»-ների մի խումբ ուղղակիորեն վերաբերում է մարդու անձնական իրավունքների պաշտպանությանը. օրինակ՝ ոչ ոք չի կարող կամայականորեն զրկվել կյանքից, ոչ ոք չի կարող դատապարտվել կամ ենթարկվել մահապատժի (հոդված 24-ի 2-րդ և 3-րդ մասեր), ոչ ոք չի կարող առանց իր ազատ և հստակ արտահայտած համաձայնության ենթարկվել գիտական, բժշկական կամ այլ փորձերի (հոդված 25-ի 4-րդ մաս): Սահմանադրությունը, արգելքներ նախատեսելով, ապահովում է նաև որոշ քանակական կարգավորումներ, օրինակ՝ փոխվարչապետների թիվը չի կարող գերազանցել երեքը, իսկ նախարարներինը՝ տասնուպթ (147-ի 2-րդ մաս), կամ սահմանում է կանոնակարգային և ընթացակարգային բնույթի դրույթներ, ինչպես օրինակ՝ Կառավարությունն օրենքի նախագծի առնչությամբ իր վստահության հարցը նույն նստաշրջանի ընթացքում կարող է դնել ոչ ավելի, քան երկու անգամ (հոդված 157-ի 3-րդ մաս), կամ Ազգային ժողովի փակ նիստում քվեարկությունն արգելված է (հոդված 101-ի 2-րդ մաս), պատգամավորների հարցերի կապակցությամբ Ազգային ժողովը որոշումներ չի ընդունում, գրավոր հարցերի պատասխաններն Ազգային ժողովի նիստում չեն ներկայացվում (հոդված 112), ինչպես նաև արգելող բնույթի նորմերի միջոցով նախատեսում է սահմանադրական գործընթացների, այդ թվում՝ սահմանադրական պատասխանատվության ենթարկելու ժամկետներ, օրինակ՝ վարչապետին անվստահություն կարելի է հայտնել միայն նրա նշանակումից հետո ոչ շուտ, քան մեկ տարի հետո, իսկ եթե անվստահություն հայտնելու մասին Ազգային ժողովի որոշման նախագիծը չի ընդունվում, ապա նման նախա-

գիծ կարող է ներկայացվել ոչ շուտ, քան վեց ամիս հետո (հոդված 115-ի 3-րդ մաս): Կարծում ենք, որ նման սահմանափակումները պետք է հանվեն՝ սահմանադրական և քաղաքական ճգնաժամերից խուսափելու նպատակով:

Որպես արգելքների առանձին խումբ՝ կարող ենք նշել բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց վերընտրվելու կամ անընդմեջ երկու անգամից ավել ընտրվելու արգելքները: Խոսքը ՀՀ գլխավոր դատախազի, Կենտրոնական բանկի նախագահի, Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի, Հաշվեքննիչ պալատի, Հեռուստատեսության և ռադիոյի հանձնաժողովի նախագահի և անդամների, Ազգային ժողովի կողմից ընտրվող այլ պաշտոնատար անձանց մասին է, ովքեր չեն կարող անընդմեջ ընտրվել ավելի քան երկու անգամ:

2015 թվականի փոփոխությունների արդյունքում Սահմանադրության բոլոր հոդվածները վերնագրվեցին՝ բացառությամբ 1-ին և 2-րդ հոդվածների, քանի որ վերջիններս անփոփոխելի հոդվածներ են: Հատկանշական է, որ հոդվածների վերնագրերում ևս նախատեսվեց արգելք. Օրինակ՝ հոդված 26-ը վերնագրված է՝ «Խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքը», հոդված 29-ը՝ «Խտրականության արգելքը», հոդված 55-ը՝ «Արտաքսման կամ հանձնման արգելքը», հոդված 68-ը՝ «Կրկին դատվելու արգելքը», հոդված 208-ը՝ «Հանրաքվե անցկացնելու արգելքը»¹⁶:

Սահմանադրությունը արգելում է նաև «չի կարելի» ձևակերպմամբ: Եթե «չի կարող» դրույթի դեպքում հստակ էր (հստակ էին) արգելող իրավանորմի հասցեատերը (հասցեատերերը), ապա «չի կարելի»-ն, որպես կանոն, ընդհանուր բնույթ է կրում, թեև հնարավոր է որոշակիացված սուբյեկտներին ուղղված արգելք:

Դարձյալ դիմենք քանակական տվյալներին. եթե 1995 թվականի Սահմանադրությունը բովանդակում էր 6 «չի կարելի», ապա 2005 թվականին փոփոխված Սահմանադրությունը՝ 10, իսկ գործող հիմնական օրենքը՝ ընդամենը 3: Այսինքն՝ 2015 թվականի փոփոխություններով ակնհայտ ավելացել են հստակեցված արգելքները՝ «չի կարող» հրամայական պահանջով, և պակասել են «չի կարելի»-ները: Այս դեպքում ևս սահմանադրական արգելքի նպատակն է պաշտպանել մարդու իրավունքները, օրինակ՝ ոչ ոքի չի կարելի հարկադրել անդամագրվելու որևէ մասնավոր միավորման կամ որևէ

¹⁶ Նույն տեղում:

կուսակցության, կամ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացուն չի կարելի հանձնել օտարերկրյա պետությանը՝ բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերի (հոդված 45-ի 1-ին մաս, հոդված 46-ի 1-ին մաս և հոդված 55-ի 2-րդ մաս):

2005 թվականին փոփոխված Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի 4-րդ պարբերության համաձայն՝ մարդուն չի կարելի հանցագործության համար մեղավոր ճանաչել, եթե արարքի կատարման պահին գործող օրենքով այն հանցագործություն չի համարվել, իսկ հոդված 23-ի 2-րդ պարբերությունը երկու արգելող բնույթի նորմ է բովանդակում՝ դարձյալ մարդու իրավունքների պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքներ ապահովելու նպատակով. այսպես՝ «Առանց անձի համաձայնության նրա վերաբերյալ չի կարելի հավաքել, պահպանել, օգտագործել կամ տարածել այլ տեղեկություններ, քան նախատեսված է օրենքով: Արգելվում է անձին վերաբերող տեղեկությունների օգտագործումն ու տարածումը, եթե դա հակասում է տեղեկությունների հավաքման նպատակներին կամ չի նախատեսված օրենքով»:

Սահմանադրական արգելք-երաշխիքներն իրենց ամրագրումն են ստանում ճյուղային նորմատիվ իրավական կարգավորումներում, մասնավորապես ՀՀ քրեական, քրեական դատավարության, քաղաքացիական դատավարության, դատական, հարկային, վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ և այլ օրենսգրքերում ու նորմատիվ իրավական այլ ակտերում: Որպես օրինակ նշենք 2005 թվականի Սահմանադրության հոդված 16-ի վերջին պարբերությունը, ըստ որի՝ մարդուն չի կարելի խուզարկել այլ կերպ, քան օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով: Իսկ անձին խուզարկելու կարգը սահմանվում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով: Գործող Սահմանադրությամբ (հոդված 45-ի 1-ին մաս) ամրագրվեց, որ ոչ ոքի չի կարելի հարկադրել անդամագրվելու որևէ մասնավոր միավորման: Ընտրական ակտիվ և պասիվ իրավունքների իրացման արգելքին՝ «իրավունք չունեն» ձևակերպմամբ, հանդիպում ենք գործող Սահմանադրության 48-րդ հոդվածի 4-րդ մասում. Ընտրելու և ընտրվելու, ինչպես նաև հանրաքվեին մասնակցելու իրավունք չունեն դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած վճռով անգործունակ ճանաչված, ինչպես նաև դիտավորությամբ կատարված ծանր հանցանքների համար օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով դատապարտված և պատիժը կրող անձինք: Ընտրվելու իրավունք չունեն նաև այլ

հանցանքների համար օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով դատապարտված և պատիժը կրող անձինք:

Բացի ուղղակի արգելքներից, Սահմանադրությունը բովանդակում է անուղղակի արգելքներ, օրինակ՝ հոդված 48-ի 2-րդ մասում սահմանում է, որ Ազգային ժողովի պատգամավոր կարող է ընտրվել քսանհինգ տարին լրացած, վերջին չորս տարում միայն Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացի հանդիսացող, վերջին չորս տարում Հայաստանի Հանրապետությունում մշտապես բնակվող, ընտրական իրավունք ունեցող և հայերենին տիրապետող յուրաքանչյուր ոք: Այսինքն՝ նշված նվազագույն պահանջները չբավարարող անձը, ում քսանհինգ տարին չի լրացել կամ քաղաքացիության և (կամ) նստակեցության կամ լեզվական ցենզերին չի բավարարում, պասիվ ընտրական իրավունք չունի, չի կարող հավակնել՝ ընտրվելու օրենսդիր, ներկայացուցչական մարմնում: Գտնում ենք, որ նոր սահմանադրական կարգավորումներում պետք է վերանայել Ազգային ժողովի պատգամավորի թեկնածուին ներկայացվող պահանջները՝ քսանհինգ տարվա փոխարեն նախատեսելով առնվազն 30 տարեկանի պահանջ, ոչ թե չորս, այլ, ինչպես նախկինում էր՝ հինգ տարվա քաղաքացիության և նստակեցության ցենզեր, ոչ միայն պարզապես հայերենին տիրապետելու, այլև բարձրագույն մասնագիտական կրթություն և աշխատանքային փորձ ունենալու, հոգեկան առողջության ստուգում անցնելու պահանջներ: Ընդ որում, այդ խստացումները պետք է վերաբերեն նաև Կառավարության անդամներին, քանի որ գործող Սահմանադրության հոդված 148-ը սահմանում է, որ Կառավարության անդամը պետք է բավարարի պատգամավորին ներկայացվող պահանջները: Կառավարության անդամի վրա տարածվում են պատգամավորի համար սահմանված անհամատեղելիության պահանջները: Նրա համար օրենքով կարող են սահմանվել անհամատեղելիության լրացուցիչ պահանջներ: ՀՀ գործող օրենսդրությամբ բոլոր պաշտոնների հավակնորդներից պահանջվում է բարձրագույն կրթություն, բացի Ազգային ժողովի պատգամավորի թեկնածուներից և Կառավարության անդամներից, այն դեպքում, որ հենց նրանք են զբաղեցնում բարձր քաղաքական պաշտոններ, և նախ իրենք պետք է ունենան բարձր կրթական ցենզ:

Ինչպես այլ պետությունների սահմանադրական օրենսդրությամբ, ՀՀ Սահմանադրությամբ նույնպես արգելքներ են նախատեսված դատավորների, Սահմանադրական դատարանի դատավորների, դատախազների, քննիչների, այլ պաշտոնատար անձանց համար՝ պայմանավորված նրանց

կարգավիճակով, իրականացրած լիազորություններով ու գործառույթներով: Մասնավորապես դատավորները, դատախազները և քննիչները չեն կարող լինել կուսակցության անդամ¹⁷, դատավորը չի կարող զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ¹⁸, կամ դատավորը չի կարող զբաղեցնել իր կարգավիճակով չպայմանավորված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման այլ մարմիններում, որևէ պաշտոն առևտրային կազմակերպություններում, զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, կրթական և ստեղծագործական աշխատանքից:

Նախատեսված է, որ Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով և Դատական օրենսգրքով կարող են սահմանվել անհամատեղելիության լրացուցիչ պահանջներ:

Արգելքների հաջորդ խումբը կապված է հատուկ իրավական ռեժիմների՝ արտակարգ և ռազմական դրության պայմաններում որոշակի գործողություններից ձեռնպահ մնալու պահանջների հետ. մասնավորապես սահմանված է, որ ռազմական կամ արտակարգ դրության ժամանակ Ազգային ժողովի ընտրություն չի անցկացվում (հոդված 91-ի 2-րդ մաս), հանրաքվե չի անցկացվում (հոդված 208), Կառավարությունը չի կարող դնել իր վստահության հարցը (հոդված 157-ի 5-րդ մաս) և այլն: Հոդված 76-ը վերաբերում է արտակարգ կամ ռազմական դրության ժամանակ մարդու հիմնական իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումներին, որոնց մեծ ակնառես եղանք և դրանց ծանր ազդեցությունն անմիջականորեն կրեցինք 2020-2022 թվականներին՝ պայմանավորված կորոնավիրուսային (COVID-19) համավարակի հետևանքով հայտարարված արտակարգ դրության ռեժիմով¹⁹, կարանտինով, ապա 2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին սանձազերծված Արցախյան 44-օրյա պատերազմի ընթացքում և հետո հայտարարված ռազմական դրությամբ²⁰:

¹⁷ ՀՀ Սահմանադրության հոդված 46-ի 2-րդ մաս [//www.arlis.am](http://www.arlis.am).

¹⁸ ՀՀ Սահմանադրության հոդված 164-ի 6-րդ և 7-րդ մասեր [//www.arlis.am](http://www.arlis.am).

¹⁹ Տե՛ս ՀՀ կառավարության 2020 թվականի մարտի 16-ի N 298-Ն որոշում Հայաստանի Հանրապետությունում արտակարգ դրություն հայտարարելու մասին [// https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=140631](https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=140631):

²⁰ Տե՛ս ՀՀ կառավարության 2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ի N 1586-Ն որոշում Հայաստանի Հանրապետությունում ռազմական դրություն հայտարարելու մասին [// https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=146450](https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=146450):

Թվում է, թե «չի կարող»-ները վերաբերում են միայն սուբյեկտներին, սակայն դրանք տարածվում են նաև իրավական ակտերի՝ միջազգային պայմանագրերի, օրենքների, անմիջական և ներկայացուցչական ժողովրդաիշխանության ինստիտուտների՝ ընտրությունների, հանրաքվեների, քաղաքացիական օրինաստեղծման իրավունքի, ինչպես նաև սահմանադրական կարգավորման օբյեկտի մաս կազմող այլ գործընթացների նկատմամբ, քանի որ վերջիններս օրգանապես շաղկապված են միմյանց: Սահմանափակվենք միայն հետևյալ օրինակներով՝ Սահմանադրությանը հակասող միջազգային պայմանագրերը չեն կարող վավերացվել (հոդված 116-ի 3-րդ մաս), հանրաքվեի չեն կարող դրվել այն օրենքների նախագծերը, որոնք վերաբերում են սահմանադրական օրենքների իրավակարգավորման առարկային, պետական բյուջեին, հարկերին, տուրքերին, այլ պարտադիր վճարներին, համաներմանը, պետության պաշտպանությանը և անվտանգությանը, միջազգային պայմանագրերին, ինչպես նաև Հանրաքվեի մասին օրենքով սահմանված այլ հարցերի (հոդված 204-ի 3-րդ մաս)²¹:

Մենք կարևորում ենք այն հանգամանքը, որ արգելքների միջոցով ևս Սահմանադրությունը ուղղակի կամ անուղղակի կերպով սահմանում է պետության պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվությունը, ինչպես, օրինակ, հոդված 55-ի 2-րդ մասը նախատեսում է, որ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացուն չի կարելի հանձնել օտարերկրյա պետությանը՝ բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերով նախատեսված դեպքերի:

Մեր կարծիքով, Սահմանադրությամբ նախատեսված են արգելքներ, որոնք հանդես են գալիս որպես հասարակության իրավական, տնտեսական, սոցիալական քաղաքականության մշակման և իրականացման համար ուղենիշային հիմունքներ, սկզբունքային նշանակություն ունեցող դրույթներ, դիցուք՝ «Շուկայում մենաշնորհի կամ գերիշխող դիրքի չարաշահումը, անբարեխիղճ մրցակցությունը և հակամրցակցային համաձայնություններն արգելվում են» (հոդված 59-ի 3-րդ մաս), «Հիմնական իրավունքների խախտմամբ ձեռք բերված կամ արդար դատաքննության իրավունքը խաթարող ապացույցի օգտագործումն արգելվում է» (հոդված 63-ի 3-րդ մաս), կամ հոդված 68-ում ամրագրված «Ոչ ոք չի կարող կրկին դատվել նույն արարքի համար»:

²¹ ՀՀ Սահմանադրություն, 2015թ. փոփոխություններով // <https://www.president.am/hy/constitution-2015/>:

Անդրադառնանք նաև արգելք-սկզբունքներին, օրինակ հոդված 72-ը նախատեսում է «Հանցագործություններ սահմանելիս և պատիժներ նշանակելիս օրինականության սկզբունքը», ըստ որի՝ ոչ ոք չի կարող դատապարտվել այնպիսի գործողության կամ անգործության համար, որը կատարման պահին հանցագործություն չի հանդիսացել: Չի կարող նշանակվել ավելի ծանր պատիժ, քան այն, որը ենթակա էր կիրառման հանցանք կատարելու պահին²²:

Հիմնական օրենքը պետության սահմանադրական կարգն ու օրինականությունն ապահովելու նպատակով արգելող նորմերին զուգահեռ նախատեսում է սահմանափակումներ, օրինակ՝ հոդված 3-ի 3-րդ մասն ամրագրում է, որ հանրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք, կամ հոդված 6-ի 1-ին մասը սահմանում է, որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով: Դա նշանակում է, որ քաղաքացիների համար գործում է «Թույլատրված է այն ամենը, ինչն արգելված չէ օրենքով», իսկ իշխանական լիազորություններ ունեցող պաշտոնատար անձանց և ինստիտուտների նկատմամբ կիրառելի է «Թույլատրված է այն ամենը, ինչը նախատեսված է օրենքով» սկզբունքը: Կամ՝ Սահմանադրության հոդված 10-ի 2-րդ մասը սահմանում է, որ ընդերքը և ջրային ռեսուրսները պետության բացառիկ սեփականությունն են: Դա նշանակում է, որ նշված օբյեկտների նկատմամբ ոտնձգությունն արգելված է և պատժվում է օրենքով սահմանված հիմքերով և կարգով:

Այսինքն՝ Սահմանադրության նորմերում կարող ենք տարբերակել ուղղակի և անուղղակի արգելքներ: Ուղղակի արգելքի օրինակ է հոդված 25-ի 3-րդ մասի իմպերատիվ նորմը. «Բժշկության և կենսաբանության ոլորտներում մասնավորապես արգելվում են եվգենիկական փորձերը, մարդու օրգաններն ու հյուսվածքները շահույթի աղբյուր դարձնելը, մարդու վերարտադրողական կլոնավորումը» կամ հոդված 77-ի հրամայական դրույթը, ըստ որի՝ արգելվում է հիմնական իրավունքների և ազատությունների օգտագործումը սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու, ազգային, ռասայական, կրոնական ատելություն բորբոքելու, բռնություն կամ պատերազմ

²² Նույն տեղում:

քարոզելու նպատակով: Իսկ հոդված 57-ի 1-ին մասը նախատեսում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի աշխատանքի ազատ ընտրության իրավունք, կամ հոդված 60-ը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի օրինական հիմքով ձեռք բերած սեփականությունն իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրավունք: Նշված և այլ սահմանադրական նորմերն ա-նուղղակիորեն են արգելում մարդու սեփականության կամ աշխատանքի ա-զատ ընտրության կամ բազմաթիվ այլ իրավունքների խախտումները, դրանց նկատմամբ ոտնձգությունները՝ դրանով իսկ լիազորող և պարտադ-րող իրավանորմերի հետ օրգանական միասնության մեջ ապահովելով մար-դու՝ որպես բարձրագույն արժեքի իրավունքների և ազատությունների պահ-պանության երաշխիքներ: Անուղղակի արգելք են պարունակում նաև Կառա-վարությանը վերապահված իրավասությունները՝ օրենքի նախագծեր ներ-կայացնելու վերաբերյալ: Այսպես՝ Սահմանադրության համաձայն՝ միայն Կառավարությունն է իրավասու Ազգային ժողով ներկայացնելու պետական բյուջեի նախագիծը, << վարչատարածքային բաժանման մասին օրենքի նա-խագիծը:

Մեր կարծիքով, խնդիրը իրավակիրառ պրակտիկայում արդյունավետ գործող կառուցակարգերով սահմանադրական նորմերի կյանքի կոչումն է՝ լիազորող նորմերը օգտագործելու և պատշաճ իրացնելու, պարտադրող նորմերի պահանջները կատարելու և արգելքները պահպանելու ձևով:

Գտնում ենք, որ սահմանադրական արգելքների խախտումը իրավաբա-նական փաստ է նախ՝ սահմանադրական իրավահարաբերությունների սուբյեկտներին նեգատիվ՝ հարկադրական սահմանադրական պատասխա-նատվության ենթարկելու, օրինակ՝ պաշտոնանկ անելու, անձեռնմխելիու-թյունից զրկելու, որպես թեկնածու գրանցումը կամ ընտրության արդյունք-ներն անվավեր ճանաչելու, ապա՝ իրավաբանական պատասխանատվու-թյան այլ տեսակ՝ համապատասխանաբար վարչական, քրեական, քաղա-քացիական պատասխանատվության ենթարկելու համար: Միաժամանակ գտնում ենք, որ սահմանադրական արգելքները կծառայեն իրենց նպատա-կին, եթե այդ արգելքները խախտելը իրավական պատասխանատվության հետ մեկտեղ (ինչպես նաև դրանից առաջ և հետո) հանգեցնի պաշտոնա-տար անձանց բարոյական և քաղաքական պատասխանատվությանը: Գտ-նում ենք, որ անհրաժեշտ է հիմնական օրենքում ամրագրել, որ «Սահմա-նադրական արգելքը խախտած անձը հանրային որևէ պաշտոն զբաղեցնե-լու իրավունք չունի»: Նման անձինք պետք է ենթարկվեն թե՛ բարոյական,

թե՛ քաղաքական և թե՛ իրավական պատասխանատվության: Անհրաժեշտ ենք համարում բարձրացնել պաշտոնատար անձանց պատասխանատվությունը՝ իրենց կարգավիճակից բխող լիազորությունների իրականացման հետ կապված, շարունակական միջոցներ ձեռնարկել հասարակության և մասնավորապես հանրային պաշտոններ զբաղեցնող անձանց իրավակրթության և իրավագիտակցության աստիճանը բարձրացնելու ուղղությամբ:

Առաջարկում ենք Հայաստանի Հանրապետությունում նախապատրաստվող սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ամրագրել սահմանադրական պատասխանատվության ինստիտուտը²³, որի համաձայն՝ սահմանադրական և ընդհանրապես օրենսդրական արգելքները պահպանելը կդիտարկվի որպես սահմանադրական իրավահարաբերությունների բոլոր սուբյեկտների պոզիտիվ՝ կամավոր սահմանադրական պատասխանատվության կրում, իսկ սահմանադրական նորմերի պահանջները չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը, իշխանական լիազորությունները ի չարս գործադրելը կամ գերազանցելը կորակվեն որպես նեգատիվ՝ հարկադրական սահմանադրական պատասխանատվության և իրավաբանական պատասխանատվության այլ միջոցների ենթարկելու հիմք: Սահմանադրական արգելքները խախտելու դեպքում վտանգվում է պետության սահմանադրական և ընդհանրապես ողջ իրավական անվտանգության համակարգը՝ իր բոլոր անցանկալի հետևանքներով հանդերձ: Ուստի սահմանադրական արգելքները՝ որպես բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող պարտադիր նորմեր և հրամայական պահանջներ, պետք է հարգվեն և հաշվի առնվեն ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց և առաջին հերթին՝ պաշտոնատար անձանց կողմից, և դրանց խստիվ պահպանումը պետք է կարևորվի որպես պետության սահմանադրական իրավակարգի պաշտպանության ու ամրապնդման համակարգի կարևոր բաղադրիչ, միաժամանակ սուբյեկտների և սահմանադրական ինստիտուտների գործունեության օրինականության ու սահմանադրականության երաշխիք:

²³ Այս մասին մանրամասն տե՛ս Հակոբյան Ռ. Խ. Սահմանադրական պատասխանատվության հիմնախնդիրները, մենագրություն, Երևան, «Իրավունք», 2008, 516 էջ:

WHAT AND WHY DOES THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF ARMENIA PROHIBIT

HAKOBYAN RUZANNA

*Rector of Gavar State University,
Doctor of Law, Associate Professor,
e-mail: ruzanna.hakobyan@mail.ru*

The article refers to the prohibiting legal norms of the Constitution of the Republic of Armenia. The method of comparative legal analysis is used to study the prohibiting norms of the Constitution adopted in 1995, and the prohibition norms of the main law, amended by referendum in 2005 and 2015.

The author answers the questions about what and why the Constitution prohibits, justifying that constitutional prohibitions are not an end in themselves, but, together with authorizing and prohibiting legal norms serve to establish and strengthen the constitutional order and legality. The article distinguishes direct and indirect constitutional prohibitions, which are expressed by the following terms: "prohibited", "is prohibited", "no one is entitled to", "one shall not", "they are not entitled to", "one must not", etc.

It is concluded that constitutional prohibitions as mandatory norms and imperative requirements with the highest legal force, should be respected and considered by subjects of legal relations and, mostly, by the officials. The article presents proposals for constitutional amendments aimed at strengthening the constitutional order and legality in the Republic of Armenia.

Keywords: Constitution, legal norm, prohibition, restriction, regulation, authorization, compulsion, obligation, constitutional responsibility, legal order.

ЧТО И ПОЧЕМУ ЗАПРЕЩАЕТ КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

АКОБЯН РУЗАННА

*Ректор Гаварского государственного университета
Доктор юридических наук, доцент
электронная почта: ruzanna.hakobyan@mail.ru*

Статья посвящена рассмотрению запрещающих норм Конституции Республики Армения.

Методом сравнительно-правового анализа исследуются запрещающие нормы Конституции, принятой в 1995г., а затем нормы-запреты основного закона, измененного путем референдума в 2005 и 2015 годах. Автор отвечает на вопросы о том, что и почему запрещает Конституция, обосновывая, что конституционные запреты не являются самоцелью, а вместе с управомочивающими и обязывающими правовыми нормами служат установлению и укреплению конституционного правопорядка и законности.

В статье различаются прямые и косвенные конституционные запреты, которые выражаются такими терминами, как «запрещается», «запрещено», «никто не может», «не может», «не имеют права», «не следует».

Делается вывод о том, что конституционные запреты как императивные нормы и обязательные требования, обладающие высшей юридической силой, должны соблюдаться и учитываться субъектами правоотношений и, в первую очередь, должностными лицами. В статье представлены предложения по конституционным изменениям, направленные на укрепление конституционно-правового строя и законности в Республике Армения.

Ключевые слова: Конституция, правовая норма, запрет, ограничение, регулирование, управомочение, обязывание, обязанность, конституционная ответственность, правопорядок.

Հոդվածը ներկայացվել է խմբագրական խորհուրդ 16.10.2022թ.:
Հոդվածը գրախոսվել է 26.10.2022թ.: